

Проф. д-р Филиз КЪЛЪЧ

(Университет “Гази” – Анкара, Турция)

МЯСТОТО НА ПЛОВДИВ И ПЛОВДИВСКИТЕ

ДИВАНСКИ ПОЕТИ В ИСТОРИЯТА НА НАШАТА КУЛТУРА

Prof. Filiz KILIÇ, PhD

(“Gazi” University of Ankara, Turkey)

**PHILIPPOPOLIS (PLOVDIV) AND THE DIVAN
POETS BORN THERE IN OUR HISTORY OF CULTURE**

The contributions made for the Ottoman culture and civilization by scientists and poets who were grown in Balkans have been very important for science and literature history. Just as, until the conquest of Istanbul, the important cultural centers of Ottoman Country are Bursa, Edirne, Gallipoli (Gelibolu), Serez, Yannitsa (Vardar Yenicesi), Shkupi (Üsküp), Manastır, Philippopolis (Filibe), Salonika (Selanik), Belgrat, Prizren and Prishtine (Pristine) are the cities which settled down at the Rumelia. Philippopolis (Plovdiv) important places for the fact that there were many Divan poets in that Balkan geography.

With this announcement our aim is to focus on the function of these region and their importance by giving information about these poets.

Key words: Philippopolis (Plovdiv), Rumelia, Divan Poets.

KÜLTÜR TARİHİMİZDE FİLİBE VE FİLİBELİ DİVAN ŞAİRLERİ

Kültürel gelişmeler, siyasi gelişmeleri belli mesafelerden takip eder. Siyasi anlamda şehir ne kadar gelişirse bir süre sonra aynı oranda kültürel gelişme de tabii bir sonuç olarak kendini gösterir. Osmanlı toplumuna baktığımızda ilk kültürel kurumların İznik ve Bursa’da temellendiklerini, buna bağlı olarak da ilk ürünlerin yine bu şehirlerden alındığı kolayca görülecektir. XIV. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumeli fetihleriyle büyük ölçüde Balkanlar’da mekân tutan siyasi yapı, bu kez oralarda kültürün gelişip serpilmesine imkân hazırlamıştır. Nitekim İstanbul fethedilene kadar Osmanlı devletinin önemli kültür merkezleri Bursa, Edirne, Gelibolu, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Belgrat, Prizren ve Prishtine gibi Rumeli coğrafyasında yer alan şehirlerdi (İsen, 1997: 78–79).

Kültür merkezleri tasnifini çeşitli değerlendirme noktaları tespit ederek yapmak mümkündür. Şehirlerde yetişen şair sayısı baz alınarak bir şehrin kültür merkezi olup olmadığı konusunda söz söylenebilir. İşte bu bildirimizde yetiştirdiği 23 şairle Osmanlı devletinin önemli kültür merkezlerinden biri olan Filibe yani yeni adıyla Plovdiv’de doğmuş şairler ele alınacaktır. Şairlerden ve şehrin tarihsel süreç içinde Osmanlı hâkimiyeti altında gösterdiği gelişme ile şehrin kültürel panoraması da ana hatlarıyla ortaya konmaya çalışılacaktır.

Genel olarak baktığımızda bugünkü Bulgaristan sınırları içinde kalan Aydıncık, Aydonat, Balçık, Sofya, Kızanlık, Niğbolu, Pravadi, Razgrad, Rusçuk, Silistre, Şumnu, Tatarpazarı, Vidin, Yanbolulu, Hacıoğlupazarı yetiştikleri şairlerle Osmanlı'nın kültür merkezleri olarak görülürler:

	Şair	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi	Memleketi/D.yeri	Mesleği
1	Ahî		1517	Niğbolu	
2	Akif Yusuf			Şumnu	Kâtip/Kethüda
3	Ali Çelebi		1543	Filibe	Müderris/Kadı
4	Aşki			Filibe	Müderris
5	Aşki		1617	Zağra	Kadı
6	Avni		1664–65	Filibe	Kadı
7	Avni-i Diger		1708–9	Tırnovi	
8	Bali		1566	Sofya	
9	Behçeti		1683–84	Razgrad	Kâtip
10	Beyani		1598	Rusçuk	Müderris/Kadı
11	Beyani		Kanuni Dönemi	Yanbolu	
12	Bezmi		1580–81	Filibe	
13	Cefayi		16.yy	Filibe	Kadı
14	Cenani			Sofya	
15	Cenânî		1592	Semendre	
16	Dânâ			Yanbolu	Bahadır Giray'ın nedimi
17	Dürrî			Şumnu	Hacegân/ Mektubî-i sadr-ı âli hulefası
18	Emani			Niğbolu	Danişmend
19	Emani		1592	Rusçuk	Danişmend/Kâtip
20	Emani		II. Selim Devri şairi	Filibe	
21	Emri	1851	1907	Tırnova	
22	Fazlî		1690–91	Şumnu	Vaiz/Halveti Şeyhi
23	Fehmi		1667	Köstendil	Müderris
24	Fehmi	1878	1910	Varna	Dâhiliye nezareti kalem-i mahsus müdürü
25	Fenayi		1703–4	Şumnu	Aşçı/Vekilharç/Odabaş Halveti şeyhi
26	Feyzi		1688–89	Sofya	
27	Fani			Filibe	Kadı
28	Fani			Filibe	Hattat/Kadı

29	Fasihi		1694	Niğbolu	Divan kâtibi
30	Fenni	1855	-	Tırnova	Dâhiliye nezareti muhasebe müdürü
31	Feri	1756	1805	Tatarpazarı	
32	Fethi	1804-5		Ruşçuk	Mekteb-i adliye hocası
33	Fikri			Sofya	
34	Gayurî		1620–21	Balçık	Kadı
35	Hafız		1631	Filibe	Sadrızam
36	Hakkı		1724–25	Şumnu	Halveti Şeyhi
37	Haleti			Filibe	Kadı
38	Handi		1860'dan sonra	Eski Zağra	
39	Hazani		1571	Sofya	Kadı/Kâtip/Müderris
40	Himmeti			Sofya	Mülazım
41	Lebib		1714	Sofya	
42	Mesti			Novaberde	
43	Meyli			Novaberde	
44	Nizami		1696–97	Aydonat	Müderris/Saray-ı cedid hocası
45	Nalişi			Filibe	
46	<i>Nâşî</i>			Filibe	--
47	Naziri			Sofya	
48	Nazmi			Filibe	
49	Nehcî		1715	Belen/İzvornik	Halvetiye'ye mensub
50	Nurî	1502	1573	Filibe	Şeyh
51	Rasih		1706–1707	Sofya	Divan kâtibi
52	Raşid	1822	1850	Filibe	Kâtip
53	Resa		1800–1	Ruşçuk	Divan Kâtibi/Kethüda
54	Resmi			Sofya	
55	Revnağ		1562-63	Filibe	Kadı
56	Rızayî			Niğbolu	Mülazım
57	Rızayi		1579	Filibe	Nakşi/Hoca

58	Riyazi			Filibe	Kadı
59	Ruhî			Filibe	
60	Rüsuhi			Sofya	Danişmend
61	Sadri		1671	Pravadi	Kadı
62	Saki			Filibe	Müderri/Kadı
63	Sehayi			Niğbolu	
64	Şerif		1748-49	Şumnu	Divan-ı hümayun hocası/ Vezir
65	Şeyhî	1749	1819-20	Köstendil	Şeyh
66	Şiri		1593	Silistre	Asker
67	Şükrî		1908'den sonra	Silistre	
68	Tabibi			Filibe	Hekim
69	Tariki		II. Bayezid devri sonları	Vidin	
70	Tarzî		1621-22	Ezki Zağra	Kadı
71	Ümidi			Kızanlık	Celvetiye şeyhi /Vaiz
72	Vahid		1682-83	Sofya	Mahkeme kâtibi
73	Vahdi		1714	Hacıoğlupazarı/Varna	Mülazım/Müderri/Kadı
74	Vasli			Sofya	
75	Vecdi			Filibe	Mülazım/Kadı
76	Visali			Sofya	Medrese muidi
77	Vuslati		1588-89	Sofya	Mülazım
78	Zarifi		II. Bayezid devri sonları	Vidin	
79	Zakiri			Filibe	Kadı
80	Ziver		1760	Hacıoğlupazarcık/ Varna	
81	Zühdî			Sofya	Divan kâtibi
82	Zülali		1731	Aydonat	

Bu merkezler içinde Filibe, yetiştirdiği şair sayısı ile ilk sırayı alır. Filibe'nin tarihi çok eskilere dayanır. Şehir, milattan önce 342'de Makedon kralı II. Filip tarafından kurulur. Roma kumandanı Terentius Waro Lukulus, M.Ö 72 yılında Meriç nehir kıyısını ve Filipopolis'i ele geçirerek Trimoncium (3 tepeli şehir) adını koyar. Trimoncium'un Balkanlar'da stratejik ve askeri yolların kesiştiği bir nokta olması Romalıların burada kapsamlı inşaat ve yapı başlatmasına etken olmuştur. Kaynaklara göre şehir, bu dönemde kültürel ve ekonomik zirvesini yakalamıştır. Romalılardan sonra Bizanslıların eline geçen şehri Bulgar Hanı Malamir (831–836) kendi toprakları içine katar. XII. yy. sonuna kadar

tekrar Bizans İmparatorluğuna bağlanan Şehir birkaç kez haçlı saldırıları sonucu yağmalanır ve kısmen tahrip edilir. Dönemin haçlı kaynaklarında Filibe Doğu Avrupa'nın en güzel Őehirlerinden biri olarak tanıtılır. 1203'te Bulgarların elinde olan Şehir bu tarihten Osmanlı fethine kadar Bizanslılar, Haçlılar ve Bulgarlar arasında on bir kez el değiştirdi ve küçük bir sınır kalesi haline geldi.

Türk milletinin Balkanlarla, daha doğrusu bizim tabirimizle Rumeli ile ilişkisi çok erken dönemlerde başlamıştır. Atalarımız V. yüzyıl başlarından itibaren Balkanlara girmişlerdir. Atilla'nın bu bölgenin büyük bölümünü ele geçirerek İstanbul yakınlarına kadar geldiği biliniyor. XI ve XII. yüzyıllarda ise Peçenek, Kuman ve Uz Türkleri Balkanlar'a gelip yerleştiler, XIII. yüzyıl ortalarında da muhtemelen Moğol istilasından kaçan Sarı Saltuk ile sonradan onun adıyla anılan Türkmen aşireti Balkanlar'a geçti ve Dobruca dolaylarında ilk Müslüman Türk cemaatini meydana getirdi. Fakat Balkanlarla asıl uzun süreli ve kalıcı ilişkiler Osmanlılar zamanında başlamış ve günümüze kadar da devam etmiştir. Osmanlılardan bu ilişkiyi ilk başlatan Orhan Gazi'nin büyük oğlu Rumeli Fatih'i adıyla anılan Süleyman Paşa'dır. Onun 1354 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek Gelibolu'ya ulaşmasıyla başlayan fetih harekâtı, kendisinden sonra dalgalar halinde devam etmiş ve Balkanlar kısa bir süre sonra Osmanlı Devletinin en önemli kanatlarından biri haline gelmiştir.

Şehir 1364 yılında Lala Őahin Paşa yönetiminde bir ordu tarafından fethedilerek yeni bir isimle anılır: Filibe. Osmanlı zamanında Filibe, imparatorluğun iç kısmında kalarak önemli ticari ve ekonomik merkez haline gelir. Őehirde 55 cami, han, hamam, 9 medrese, kervansaray gibi yapılar inşa edilir. Pazaryeri, Ulu (Cumaya) camii ve Meriç nehrinin arasında yer alıp 800 dükkâna kucak açar. Pazaryeri günümüzde de en hareketli meydandır. Filibe fatihi ilk Rumeli beylerbeyi Lala Őahin Paşa Meriç üzerine bir köprü yaptırmış ve çeltik yetiştirmeye oldukça elverişli olan Şehrin hemen kuzeyindeki araziye pirinç ektirerek bölgeye bu ziraatı tanıtmıştır. XV. yy.dan itibaren Filibe'ye Anadolu'dan getirilen Türk aileleri yerleştirilir ve burası Rumeli beylerbeyinin merkezi haline gelir. Bu dönemde Filibe, Niğbolu'dan sonra Bulgaristan'ın ikinci büyük Şehri idi. Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra Filibe, Plovdiv ismini alır (İA.)¹. Şehrin güzelliği, âlim, zarif ve Őairlerin membaı olduğu XVI. Yy. Şair tezkirelerinin birinde "ol Őehr-i dehr-âşüb 'ulemâ vü zurefâ vü Şu'arâya ma'dendür" Őeklinde ifade edilir (Kılıç, 1994: 781-783).

Filibe 23 Osmanlı devleti Őehirleri içinde Şair sayısı açasından ilk yirmide yer alan bir Őehirdir. Bu sayıya sonradan Filibe'ye gelen ya da burada vefat etmiş Şairler dâhil edilmemiştir. Tabloda da görüleceği üzere bu Őairlerin yarısından fazlasının ölüm tarihi bilinmemektedir. Ancak, haklarında ilk bilgileri veren tezkirenin yazılış tarihinden ve devirlerinde yaşadıkları padişahların saltanat süreleri ile ölüm tarihlerinden hareketle bu 23 Őairden 14'ünün 16.yy.da; 7'sinin 17.yy.da; 1'inin de 19.yy.da yaşadığı tespit edilmiştir. Bu durumda, yetişen Şair sayısına göre Filibe özellikle XVI. yy.da bir kültür merkezi olma özelliği sergilemektedir. Osmanlı Devleti'nin siyasi gelişimiyle paralellik gösteren bu kültürel gelişme seyrini, Rumeli Őairlerinin hemen tamamında tespiti mümkündür (İsen, 1997: 148).

Tespit edilen Filibeli 23 Őairden 17'sinin mesleği bilinmektedir. Bunlardan 13'ü ilmiye sınıfına mensuptur. İlmiye sınıfındaki Őairlerin 11'i kadılık, 2'si de hocalık/müderreslik görevlerinde bulunmuştur. Divan Őairlerinin meslekleri üzerinde yapılan

araştırmada, ilk sırayı ilmiye sınıfından şairlerin aldığı ortaya konmuştur (İsen, 1997: 221–229). Filibe doğumlu şairlerin meslekleri de bu doğrutudadır. şairlerin en çok ilmiye sınıfına ait meslekleri tercih etmesi ya da ilmiye sınıfındakilerin şiirle uğraşmayı tercih etmeleri şiirle dzenli bir medrese eğitimi arasındaki ilgiye de işaret eder. şiir, ilham kadar, eğitim ve teknik işidir. Dzenli eğitimin de ancak ticaret ve kent hayatı canlı, kklkl medreselerin ve uzman hocaların olduğu onemli şehir ve klkltr merkezlerinde verilebileceği gerceğinden hareketle Filibe'nin çok şair yetiştirmesi ile klkltr merkezi oluşu birbirini etkileyen bir dngkl oluşturduğu da gklrklrlr.

	şair	Doğum Tarihi	Olkm Tarihi	Memleketi/D.yeri	Mesleği
1	Ali eelebi		1543	Filibe	Mlderris/kadı
2	Aşki			Filibe	Mlderris
3	Avni		1664–65	Filibe	Kadı
4	Bezmi		1580–81	Filibe	
5	Cefayi		16.yy	Filibe	Kadı
6	Emani		II. Selim Devri şairi	Filibe	
7	Fani			Filibe	Kadı
8	Fani			Filibe	Hattat/kadı
9	Hafız		1631	Filibe	Sadrızam
10	Haleti			Filibe	Kadı
11	Nalişi			Filibe	
12	Nâşi			Filibe	--
13	Nazmi			Filibe	
14	Nurî	1502	1573	Filibe	şeyh
15	Raşid	1822	1850	Filibe	Kâtip
16	Revnak		1562-63	Filibe	Kadı
17	Rızayi		1579	Filibe	Nakşi/hoca
18	Riyazi			Filibe	Kadı
19	Ruhî			Filibe	
20	Saki			Filibe	Mlderris/kadı
21	Tabibi			Filibe	Hekim
22	Vecdi			Filibe	Mllezım/Kadı
23	Zakiri			Filibe	Kadı

Filibeli ilk şairimiz ‘‘Hlmâylun-nâme adını verdiği (Kelile ve Dimne) eevirisiyle edebiyat tarihimizde haklı bir şlhret kazanan **Ali eelebi** (ö.950/1543)’dir.

Ali Çelebi öğrenim gördükten sonra Mevlânâ Abdülvasî Efendi’den mülâzım oldu. Bu yüzden de Vâsî Alisi sanıyla tanındı. Edirne’de müderrislik, Bursa’da kadılık yaptı. Bursa kadısı iken öldü. Emir Sultan türbesi yanına gömüldü.

Ali Çelebi şiirinden çok inşasının güzelliği ile tanındı. Çelebi’nin en tanınmış eseri olan Hümâyûn-nâme Hüseyin Vâiz Kâşifi’nin “Envâr-ı Süheylî” (Kelile ve Dimne) adlı eserinin Türkçeye çevirisidir¹. Hümâyûn-nâme gerek yazıldığı dönemde gerekse daha sonra başta Kanuni Sultan Süleyman olmak üzere devrin sanat otoriteleri ve edebiyat tarihi yazarları tarafından çok beğenilmiştir. Tezkire yazarı Âşık Çelebi Anadolu sahasında Hümâyûn-nâme gibi bir eserin o döneme kadar yazılmadığını, inşasının akıcı, göz alıcı ve zarif olduğunu söyler. Eserin içinde yer alan mısra ve beyitlerin her birini de cennetteki Kevser suyu ya da gül bahçesindeki selviye benzetir:

“*Hakkâ budur ki mülk-i inşâda pâdşâlık idüp temâm-ı ‘adl u dâd virmişdür. Gerçi birdür ammâ bir eserdür ki eser olmaz andan ber-ter. Anuñ gibi eser bir âdeme yiter belki artar. Nâzûk ü nagz ser-â-ser pür-magz. Sebûk ü şîrîn ve muhayyel ü rengîn. Nazmı çesbân nesri selis ü revân inşâsı pâk u latîf edâsı zarîf ü nazîf. İnşâ esnâsında câ-be-câ münâsebetle beytler Mısrâ’:*

Bâg-ı cennetde Kevsere beñzer

Hikâyeler arasında câ-be-câ mevzûn mısrâ’lar Mısrâ’:

Sahn-ı gülşende ‘ar’ara beñzer

Yek-dest ü hemvâr pür-kâr u çâşnîdârdur. Hizmetlerine irdüğümüz ve kefeşlerin çevirdüğümüz efâzıl-ı ulemâ ve erbâb-ı şîr ü inşâ ittifâk üzere buyurmuşlardur ki Rûmda şimdiye dek bunun gibi inşâ olmamışdur ve cild-i zer-nigâr-ı sipihre dest-i sun’-ı Kirdgâr şemse-i mihr ile terence idelden ser-rişte-i eşi”ât-ı hurşîdle eczâ-yı perîşân-ı sahâ’îf-i evrâk-ı eşcâra intizâm virelden rûzgâr bu denlü çeşm-i kevâkib-i seyyârât u sevâbitle bir bunuñ gibi kitâba nazar salmamışdur. Bir cüz’i Şîrâza varsa Hâfız bu eş’ârı görüp revâk-ı rûh-ı revânundan ana cild iderdi. Münşiyân-ı mütekaddimîn-i Rûmdan Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi ve Lâmi’î ve sâ’ir münşe’âtun câmi’î olanlar bir hikâyetin işitseler ‘âlem-i âhiretde kendü kitâbların cenderelere çekerdî ve bi’l-cümle Beyt:

Eserdür eserdür eserdür eser

Zihî ‘ilm ü ‘irfân u fazl u hüner

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 30; Kılıç, 1994: 606–609; Kutlu, tarihsiz: 99; Eydurun, 1999: 725–726; Tuman, 2001: 701–702)

Asıl adı Mustafa olan **Aşkî** hakkında bilgilerimiz sınırlı. İstanbul kadısı iken Abdülganî-zâde Nadirî Efendi’den mülâzım oldu. Küçük medreselerde müderrislik yaptı. **(Kaynak: İpekten vd, 1988: 50; Tuman, 2001: 678)**

17.yy. şairlerinden **Avnî**’nin (ö.1075/1664–65) Asıl adı Mahmut’tur. Bazı kaynaklarda adı Mehmed olarak yazılmıştır (Mehmed Süreyya, 1996:), ancak yanlıştır.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 55; Abdulkadiroğlu, 1999: 284; Tuman, 2001: 710)

Ayağı sakat olduğu için Topal Kadı lakabıyla tanınan **Bezmi** (ö.988/1580-81) Kadı Derviş Çelebi’nin oğlu olup asıl adı Abdullah’tır. İçkiye düşkün birisi olduğundan şiirlerinde dile getirilen konular da bu çerçevededir. Müstakîmzâdenin “meyt-i mahşer”

terkibi vefâtına tarihtir. Babası gibi onun da zarif, arif, kemal sahibi olduğu kaynaklarda belirtilir. Şiirleri beğenilmiştir.

Kaynak: (İpekten, 1988: 78; Kılıç, 1994: 194–197; Eyduran, 1999: 213–214; Tuman, 2001: 95)

Âşık Çelebi'ye göre Fistancıoğlu Muslihuddin Halife, Hasan Çelebi'ye göre Mestancıoğlu sanıyla tanınan **Cefâyî** (ö.950/1543) Özellikle güzel yazı ve hesap işlerinde üstat sayılıyordu. İstanbul kadılığı sırasında Müftü Sadi Çelebi'ye ve kazasker Muhiddin Çelebi'ye kâtiplik yaptı. Saray hocalığı görevinde bulundu. Daha sonra Rumeli şehirlerinde kadı olarak çalıştı. Aşırı içki düşkünlüğü yüzünden azledildi. 70 yaşında düşkün bir vaziyette iken yine Filibe'de vefat etti. Tezkire yazarı Aşık Çelebi bazı fende üstadı olduğunu ve içki derdinden kurtarmak için çok uğraşmasına rağmen başarılı olamadığını üzülererek belirtir. Şiirlerinin çok başarılı olmadığı konusunda kaynaklar hemfikirdir.

Kaynak: (İpekten, 1988: 83; Kılıç, 1994: 225–226; Eyduran, 1999: 259; Tuman, 2001: 149)

II. Selim devri şairlerinden. olan **Emânî** hakkında bilgimiz çok azdır. Hoca İsa Emanî Efendi olarak bilinir.

Kaynak: (Tuman, 2001: 57)

Gençliğinde Meyli mahlasını kullanan **Fani** (ö.957/1550) ilerleyen yıllarda, yaşına istinaden Fânî mahlasını almıştır. Kaynaklardan Latifi, Hasan Çelebi, Riyazî ve Beyanî'ye göre Filibeli, Ahdî'ye göre Rumeli'de Alacahisar/İlcahisar Kruşevac'da doğdu. Asıl adı İsa'dır. İsa Hoca adıyla tanınır. Âşık Çelebi, Fânî'nin adının Abdülkerim olup Filibeli kadı Mehmed Çelebi'nin oğlu olduğunu söyler. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilirdi. Hattattı. Hasan Efendi'nin hankâhına girerek derviş oldu. Seyahatler yaptı. 957/1550 yılında Irak ve İran'a gitti. Bağdat'ta Ahdî ile tanıştı. Dost oldu. Tezkire yazarı Latifi'nin hocalarındandır.

Gazel ve kasideleri güzeldir. Hayat hikâyesini “Belâ-zâde” adlı kitabında nazmetti.

Kaynak: (İpekten, 1988: 127; Canım, 2000: 417; İsen, 1998: 206; Kutluk, 1997: 64; Solmaz, 2005: 477; Kılıç, 1994: 626; Eyduran, 1999: 776; Tuman, 2001: 750)

Fânî mahlasını kullanan bir başka Filibeli şair de Filibe kadısı Mehmed Çelebi'nin oğlu olarak da tanınan Abdülkerim'dir. Zeyrek-zâde'den mülazım olmuştur. Arabistan'a günlüğü 45 akçelik kadı olarak tayin edilir ve burada görev yaptığı sırada ölür. Mekke-Medine kadılığının İstanbul'dan sonra en önemli kadılık sayılmasına rağmen, kaleme aldığı şu beyitten Arabistan'da görev yapmayı pek de istemediği anlaşılmaktadır:

*“Meyl itdi ruhuñdan dil gîsû-yı perişâna
Rûmilini terk itdüñ düşdüñ Arabistâna”*

Şeyh Vefa Rûz-nâmesi adıyla bir eser telif etmiştir. Âşık Çelebi, eserin adından dolayı yanlışlıkla Şeyh Vefa'ya isnat edildiğini ancak bunun doğru olmadığını bildirir.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 127; Kılıç, 1994: 626; Tuman, 2001: 751; Eyduran, 1999: 777)

Sultan I. Ahmed'in kızı Ayşe Sultan'la evli olduğu için Damad Hafız Ahmed Paşa olarak bilinen sadrazam Müezzinzade **Hâfız**, 1041/1631'de Bağdat seferinde öldürüldü. İstanbul'da Karacaahmed'de medfundur.

Kaynak⊗**Tuman, 2001: 706 Abdülkadiroğlu, 1999:84, Oğraş 2001: 80)**

1566'da ölen **Hâletî**'nin asıl adı Abdullah'dır. Latîfî ve Ahdî'ye göre İlica, Aşık Çelebi, Hasan Çelebi, Riyâzî ve Beyânî'ye göre Köstendil, Âlî'nin Kühü'l-ahbâr'da belirttiğine göre ise Filibe doğumludur. Âlî'nin *"bu hakîr kendüler ile ülfet itdüm. Aşkâne eşara hususâ Hayretî merhûmdan sudûr iden güftâra ragbetini müşahede kıldum"* ifadesinden Hâletî ile tanışıklığı olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Âlî'nin doğum yeri konusundaki tespiti daha doğru olmalıdır. Hâletî, Filibe'de kadılık yapan Sanavber Çelebi'nin oğludur. Kadirî Efendi'den mülazım olmuş ve kadılık mesleğine girmiştir. Mirim Kösesi Mehmed Çelebi ile Haleb'e gittiğinde,

"Ölmedin göster baña yâ Rab yine Rûmillerin"

mısramı söylemesinden de burada bulunmaktan hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Hocası Kadirî Efendi'nin de yardımlarıyla Gelibolu, Filibe, Üsküp ve Selanik'te kadılık yapmıştır. Kural tanımaz, rint tabiatlı bir şairdir. Kaynaklar, özellikle gazellerinin güzelliği konusunda hemfikirdirler. Hayâlî, Hâletî'nin şiirine olan beğenisini şu ifadelerle dile getirir: *"ben şirde Abdu'llah Çelebiden korkardum eger ol şire iştigâl eylese hâle gibi benim şirüme elek asardı ve deyr-i âleme erganuñ gibi sit u sadâ salup benim çañuma odlar tıardı"*

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 173; İsen, 1994: 206; Canım, 2000: 221; Kılıç, 1994: 299–302; Eydurun, 1999: 286; Tuman, 2001: 180)

Nâlišî, Hâletî Abdullah Çelebi'nin suhtesi (medrese talebesi)ydi. Kaplıca medresesinde öğrenciyken elbisesinin çalınması üzerine öğrenimini bıraktı. Esrara düştü. Her gördüğü güzele gazeller yazar, bu yüzden onun yakınları tarafından dövülürdü. Bu halle öldü. Şiirlerinin çoğu naziredir.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 317–318; Kılıç, 1994: 445)

Güftî'nin

Filbenün şâir-i kazâ-azmi

Bir de Mahmûd Efendi-i Nazmî

mısralarıyla Filibeli olarak gösterdiği **Nazmî**'nin asıl adı Mahmut'tur. Edirne'de yetişti.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 329; Yılmaz, 2001: 231)

Hayatı hakkında bilgi olmayan **Naşî**'nin Tuhfe-i Nailî'de bir beyti zikredilir.

Kaynak: (Tuman, 2001: 4198)

Nûrî, Nureddinzade Şeyh Muslihiddin Mustafa Efendi'dir. Küçük Ayasofya tekyesi şeyhi olan Nuri 981/1573'de İstanbul'da vefat etti. "Hayrî'l-amel" vefatına düşülen tarihtir.

Kaynak: (Tuman, 2001: 4997)

Râşid, (1238/1822-1227/1850) Mustafa Râşid Efendidir. Şeyhzade İbrahim Edhem Efendi'nin oğludur. Tahrirat katibliği yaptı. **(Kaynak: Tuman, 2001: 313)**

Revnağ'ın Asıl adı Mehmed'dir. Revnağ-zade Mehmed olarak da bilinir. Babasının adı kimi kaynakta Revnağ, kiminde Revnağı'dır Şair ve babasının mahlası karıştırılmış olsa gerektir. Babası Filibe'de Şihabüddin Paşa camiiinin hatibi idi. Öğrenim gördükten sonra Samsunî-zade'den mülâzım ve kadı oldu. Dukakin, Badracık ve Pornevar'da kadılık görevlerinde bulundu. Âşık Çelebi onun şiirlerini ve sesinin güzelliğini şu cümlelerle över: “*Ta'mîr-i büyût-ı ebyât-ı şi'rde kendü mi'mâr-ı Sinimmâr-âsâr u her beyti reşk-i kasr-ı Hâvernâkdur. Nefesi Dâvûdî ve sadâ-yı nây-ı kelûsi vü nâle-i sîne-i âteş-endûdi kâ'inâtuñ reşk-i nây u 'ûdidur. Şükûfezârda nagme ile bülbülüñ sıklığın dindürür ve hâne-i hammârda zemzeme kılsa Zühreye dest-i hasretle dâ'ireden def gibi göğsin dögdürirdi.*”

Vefatı tarihi ihtilaflıdır. Mecelle'de 905, Sicil-i Osmanî'de 951, Hasan Çelebi ve Beyanî'de 970/1562-63, Faizî'de 975/1568'dir. Şiirlerinin konusu genellikle bu dünyanın geçiciliği üzerinedir. Bir nasihatnamesi vardır.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 384; Kutluk, 1997: 45; Tuman, 2001: 384; Eydurân, 1999: 441; Kılıç, 1994: 781-783)

Âşık Çelebi'ye göre Tırnova'dan diğer tezkirelere göre ise Filibeli olan **Rızayî**'nin asıl adı Mahmud'dur. Baba Çelebi sanıyla tanındı. Mahlasını ve girdiği tarikati şu beyit ile ortaya koymuştur.

Bende-i hâcegân-ı sadr-ı şühûd

Hâk-ı râh-ı Rızâ Baba Mahmûd

Yeşil-zâde adlı bir kadının oğludur. Nakşi tarikatına girdi ve şeyh oldu. Rüstem Paşa kendisine hoca tayin etti ve uzun yıllar onun himayesinde kaldı.

Çok sayıda risalesi, bu arada Rüstem Paşa'nın ölümü üzerine bir risalesi vardır. Hakkında bilgi veren kaynaklar ilmini, irfanını, şiir ve inşasını överler. Ölüm tarihi Faizî'de 987/1579, Hasan Çelebi ve Riyazî'de 988/1580'dir.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 388; Kutluk, 1997: 44; Solmaz, 2005: 313; Kılıç, 1994: 760-766; Eydurân, 1999: 424-425)

Latifi'ye göre Filibe'de, Ali'ye göre Üsküp'te doğan **Riyâzî**, Ahmet b. Sinan Yeşil-zâde olarak tanındı. Baba Çelebi'nin kardeşidir. Öğrenim görüp kadı oldu. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Filibe kadısıyken öldü.

“Keyfû'l-Hakâyık fi halli'l-dekâyık” adlı Câmî'nin bir gazelini şerh eden bir risalesi vardır.

(Kaynak: İpekten vd, 1988: 391; Tuman, 2001: 387)

Filibeli diğer bir şair olan **Rûhî**'nin asıl adı Mustafa'dır. Güzeli nazireleri vardır. **(Kaynak: İpekten vd, 1988: 394; Kılıç, 1994: 776)**

Sâkî, Baldır-zâde Ali Saki Çelebi'dir. Baldır-zâde sanıyla tanındığı için bu mahlâsı aldı. Öğrenim görüp müderris ve kadı oldu. Bayezid Han muasırlarındadır. Seyyiddir. Rumeli'de tayin edildiği medresede görevli iken Sultân Osman-ı sâni devrinde vefat etti. Şiirleri Necati etkisindedir. Gazelleri beğenilir.

*“Ehl-i dikkat belüñe mû didiler
Agzun anıldı yokdur o didiler*

*Gonca ebkârı andelîbi görüp
Kız kaçan geldi bunda bu didiler*

*Küyumuz nâle ile toldurdu
Vaylı vaylı abu abu didiler*

*Gördiler seyl-i eşkimüñ cûşun
Kanden oldı bu kanlu su didiler*

*Sâkî elden ayagı hîç komaz
Rûz u şebde çeker sebû didiler”*

*“Bâguñ güli vü sünbûli serv ü beneşsesi
Yârı gelür diyu kodılar gözci nergisi*

*Aldı haber sabâdan ü döndi göz eyledi
Yanî gelür o gözleri âhû kesin sesi”*

beyitleri zamanında beğenilmiş, Necatî tarzındaki şiirleridir.

Kaynak: İpekten vd, 1988: 420; Canım, 2000: 295; İsen, 1998: 158; İsen, 1994: 226, Kutluk, 1997: 47; Kılıç, 1994: 505; Eyduran, 1999: 463; Tuman, 2001: 403)

Tabibî'nin Asıl adı Abdi olup, Bey Timur-zâde adlı bir imamın oğludur. Tıp öğrenimi gördüğü için bu mahlâsı kullandı. . Sultan Murad-ı sâlis devrinde vefat etti.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 496; Kılıç, 1994: s. 323; Eyduran, 1999: 605; Tuman, 2001: 587)

Asıl adı Abdurrahman olan, **Vecdî**, Derviş-zâde sanıyla tanındı. Öğrenimini tamamlayıp Ataullah Efendi'den mülâzım ve kadı oldu.

Kaynak : (İpekten vd, 1988: 525; Açıkgöz, 1982., Yılmaz, 2001:)

Güftî'nin,
Zâkir-i tekyegâh-ı zerk ü riyâ
Filibeve Zâkiri-i pak-edâ

olarak takdim ettiği **Zâkirî**: (ö.1097 / 1685–86) Filibe'de doğdu. Asıl adı Ahmet olup, Kürd-zâde sanıyla tanındı. İstanbul'da öğrenim görüp kadı oldu. Rumeli kasabalarında kadılık yaptı. Karaferye kadısıyken öldü.

Kaynak: (İpekten vd, 1988: 542; Abdulkadiroğlu, 1999: 82; Yılmaz, 2001: 130)

¹ İslam Ansiklopedisi, TDV. Filibe mad. C.13

² Eser, Arş. Gör. Tuncay Bülbül tarafından Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens.de doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülkadiroğlu, 1999:** Abdülkadiroğlu, Abdülkerim. İsmail Belig, Nuhbetü'l-âsâr li Zeyli Zübdetü'l-eş'âr, Ankara, 1999.
- Açıköz, 1982:** Açıköz, Namık. Riyâzü'ş-şuara, Riyazî Mehmed Efendi, (Metin–Dizin) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniv. DTCF, Ankara, 1982.
- Bursalı Mehmed Tahir, 2000:** Bursalı Mehmed Tahir. Osmanlı Müellifleri, Ankara, 2000.
- Canım, 2000:** Canım, Rıdvan. Latifi, Tezkiretü'ş-şuarâ ve Tabsıratu'n-nuzemâ, Ankara, 2000.
- Çapan, 2006:** Çapan, Pervin. Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Safayî (Nuhbetü'l-âsâr Min Fevâ'idü'l-eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks, Ankara, 2006.
- Eyduran, 1999:** Eyduran (Sungurhan), Aysun. Kınalızade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-şuara, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1999.
- Kutlu tarihsiz:** Kutlu Şemseddin. Faik Reşad. Eslaf, Tercüman 1001 Temel Eser.
- İnce, 2006:** İnce, Adnan. Tezkiretü'ş-şuarâ Sâlim Efendi, Ankara, 2006.
- İpekten vd., 1988:** İpekten, Haluk vd. Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara, 1988.
- İsen, 1994:** İsen, Mustafa. Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, (Tenkidli Metin), Ankara, 1994.
- İsen, 1997:** İsen, Mustafa. Ötelerden Bir Ses, Ankara, 1997.
- İsen, 1998:** İsen, Mustafa. Tezkire, Heşt Behişt, İstanbul 1980, 2.Baskı: Ankara, 1998. İslam Ansiklopedisi, *TDV*. Filibe mad. C.13
- Kılıç, 1994:** Kılıç, Filiz. Meşâirü'ş-şuarâ inceleme-tenkitli metin, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1994.
- Kutluk, 1997:** Kutluk, İbrahim. Beyanî Mustafa bin Cârullah Tezkiretü'ş-Şuara, (Eski Yazılı Tenkitli Metin), Ankara, 1997.
- Mehmed Süreyya, 1996:** Mehmed Süreyya. Sicil-i Osmanî, İstanbul, 1996.
- Oğraş, 2001:** Oğraş, Rıza. Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u, Burdur, 2001.
- Solmaz, 2005:** Solmaz, Süleyman. Gülşen-i Şuara, Ankara, 2005.
- Tuman, 2001:** Tuman, Nail. Tuhfe-i Naili, Ankara, 2001.
- Yılmaz, 2001:** Yılmaz, Kaşif. Güftü ve Teşrifatü'ş-şuarâ'sı, Ankara, 2001.
- Zavotçu, 1993:** Zavotçu, Gencay. Rıza Tezkiresi-İnceleme-Metin, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1993.